

CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA
Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept

Příloha č. 2

Příloha č. 2 – Rizikové chování v dopravě

Typ rizikového chování

Rizikové chování v dopravě můžeme obecně charakterizovat jako takové jednání, které vede v rámci dopravního kontextu k dopravním kolizím a následně k úrazům nebo úmrtím.

Dělíme ho zejména podle cílové skupiny, o které pojednáváme. Základní dělení představují motorizovaní a nemotorizovaní účastníci dopravy:

- a) chodec,
- b) cyklista,
- c) cyklista v městském prostředí,
- d) cestující hromadnou dopravou,
- e) spolujezdec v motorizovaném vozidle,
- f) řidič mopedu nebo motocyklu s objemem do 50 cm³.

Druhým kritériem pro dělení je věk cílové skupiny.

Z pohledu prevence ve školách je nejvýznamnější dopravní výchova, která začíná na prvním stupni základních škol (navazuje na předškolní dopravní výchovu) a trvá až do prvního ročníku středních škol.

Dělení podle věku:

- 1. stupeň základní školy – chodec, cyklista a cestující hromadnou dopravou,
- 2. stupeň základní školy – cyklista v městském provozu, střední škola – cyklista v městském provozu, řidič mopedu a motocyklu do 50 cm³, spolujezdec.

Dělení podle typu rizikového chování:

- 1. rizikové chování způsobené vlivem návykových látek (alkohol a jiné drogy),
- 2. rizikové chování způsobené neznalostí dopravních předpisů,
- 3. rizikové chování způsobené osobnostními faktory (agresivní jednání, vyhledávání vzrušujících zážitků, depresivita, přeceňování vlastních schopností).

<p>Východiska</p>	<p>V dopravě se v rámci preventivních aktivit zaměřujeme na cílovou skupinu řidičů a dalších účastníků dopravního systému, kteří (i) se nechovají rizikově (primární prevence) a u nichž se snažíme vzniku rizikového chování zabránit, nebo ho alespoň co nejdříve oddálit, (ii) na skupinu řidičů a dalších účastníků dopravního systému, kteří se chovají rizikově a jejichž chování se snažíme změnit, resp. mu zamezit (sekundární prevence), (iii) na skupinu řidičů a dalších účastníků dopravního systému, kteří se chovali rizikově (a už se nechovají) a jejichž současné chování se snažíme podpořit, anebo na skupinu řidičů a dalších účastníků dopravního systému, kteří se chovají rizikově, svoje chování nehodlají změnit a jejichž chování se snažíme modifikovat tak, aby směřovalo k snižování následných rizik (terciální prevence).</p> <p>Příkladem jednotlivých opatření může být:</p> <p>(i) – dopravní výchova na školách, výcvik a výchova v autoškolách aj., (ii) – informačně-edukativní kampaně, mediální kampaně, (iii) – rehabilitační programy pro řidiče.</p> <p>Rizikové chování v dopravě je:</p> <ul style="list-style-type: none"> - chování v rozporu s oficiálními a neoficiálními pravidly, - agresivní chování, - neočekávané (nebo nezvyklé) chování. <p><i>V rámci preventivních aktivit v dopravě předcházíme:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - nehodám (selhání dopravního systému), <ul style="list-style-type: none"> - úrazům, - ztrátám na životech, - psychickým traumatům, - materiálním škodám, - negativním ekonomickým dopadům (např. jako důsledku dopravního kolapsu), - ničení životního prostředí.
--------------------------	--

Rizikové faktory	Doména	Protektivní faktory
Nedostatek kladných vzorů v rodině	rodina	Posílení monitoringu rodiny, osvěta rodičů

Nedostatečné vzdělání (dopravní výchova) a praktické dovednosti (např. nácvik na dopravním hřišti)	škola	Akademické kompetence, školní iniciativa (zapojení do vzdělávacích akcí), systematická výchova od školky až po získání řidičského oprávnění
Osobnostní faktory – připravenost k agresivnímu jednání, vyhledávání vzrušení, úzkostnost, depresivita, nízká sebekontrola, nedostatečná anticipace rizika, problematický vztah k autoritě	osobnost	Screening (např. Preventure, Unplugged), selektivní primární prevence
Nevhodná úprava komunikací a prostředí pro nácvik vhodného dopravního chování (cesta do školy, přechody, dopravní hřiště)	komunita	Spolupráce s komunitou, poskytování odborných (pedagogických) informací/ požadavků dopravním úřadům/ policii
<p>Síť partnerů, spolupráce v komunitě, kraji (definování, s kým je možno spolupracovat, na koho se obrátit a kdy, odkazy na kvalitní web info i zahraniční apod.)</p>	<p>Zastřešující organizací pro bezpečnost silničního provozu je BESIP, působící při Ministerstvu dopravy ČR. Na komunální úrovni se jedná o tyto partnery:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) městská policie (zejména v oblasti dozoru a asistence v dopravním provozu v místech s vysokým výskytem dětí – např. projekt Bezpečná cesta do školy), b) dopravní policie (zejména v oblasti vzdělávání a nácviku praktických dovedností), c) BESIP – metodologická podpora a informace, d) Centrum dopravního výzkumu – odborné informace a publikace v oblasti dopravní výchovy, e) Centrum adiktologie PK VFN a 1. LF UK Praha – školení a poskytnutí metodik pro selektivní primární prevenci (Preventure, Unplugged). <p>Webové stránky:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) www.ibesip.cz, b) www.cdv.cz, c) www.adiktologie.cz, d) www.uamk-cr.cz. 	

<p>Legislativní rámec, dokumenty (krajské plány, strategie, web. odkazy)</p>	<p>a) Národní strategie bezpečnosti silničního provozu http://www.ibesip.cz/Narodni-strategie-BESIP</p> <p>b) Zákon o provozu na pozemních komunikacích a předpisy prováděcí a související s komentářem http://business.center.cz/business/pravo/zakony/silnicni-provoz/</p> <p>c) Implementace dopravní výchovy do školního vzdělávacího programu http://www.dopravnialarm.cz/media/file/ss-implementace-dopravni-vychovy-do-vzdelavaciho-kurikula-strednich-skol.pdf</p>
<p>Typ prevence specifická prevence × nespecifická prevence (všeobecná, indikovaná, selektivní), (kdy, pro koho, za jakých okolností). Nespec. prevence může u urč. RCH mít význam, zvláště v dětství.</p>	<p>a) nespecifická prevence Obecně můžeme říct, že v oblasti RCH v dopravním kontextu má nespecifická prevence poměrně zásadní význam. Jedná se zejména o volnočasové aktivity, které nenásilnou formou přispívají k formování vhodných dopravních postojů a návyků. Příkladem může být hra na autobus (děti jezdí po hřišti na kole, mají zastávky atd. a pohybují se, jako by byly autobus). Vhodným prostředím může být prostředí školní družiny. Smyslem je obecně podpořit vhodné návyky a postoje.</p> <p>b) specifická prevence</p> <p>(i) všeobecná – jedná se o dopravní výchovu (jak teoretická část, tak praktický nácvik). Za velice vhodné považujeme zařazení dopravní výchovy od 1. ročníku ZŠ, a to minimálně v rozsahu 2× půl den za 1 školní pololetí. Nedílnou součástí by měl být nácvik praktických dovedností.</p> <p>(ii) indikovaná a selektivní – jedná se zejména o oblast rizikových faktorů majících původ v osobnosti dítěte. Vhodné je použít některý ze screeningových nástrojů (např. Preventure, Unplugged) pro indikaci a další práci s rizikovou skupinou. Dalším způsobem pro indikaci cílové skupiny může být pozorování nebo orientační test v rámci dopravní výchovy. V rámci indikované nebo selektivní primární prevence se zaměřujeme na individuální práci dle rizikových faktorů osobnosti dítěte.</p>
<p>Doporučené postupy a metody z hlediska</p>	<p>Vhodné postupy:</p>

<p>pedagoga (zjištění soc. klimatu ve třídě, sociometrie, interaktivní programy, rozvoj sociálních kompetencí – popis, včasná intervence, besedy aj. Efektivní postupy by měly být evaluovány, založeny na vědecky ověřených datech....)</p> <p>× Nevhodné postupy (multimediální akce a kampaně, sportovní akce jsou užitečné a podpůrné, ale nezařazují se do specifických programů, zastrašování aj.)</p>	<p><i>I) Dopravní výchova</i></p> <p>a) dopravní besedy v prostředí školní třídy – může vést dopravní policista, dopravní psycholog, vyškolený pedagog, b) použití multimediálních pomůcek – ilustrace prostřednictvím audiozáznamu, PC her, přehrávání scének, různých ilustrovaných materiálů (např. pro výuku dopravního značení – více informací v odkazech na literaturu), c) praktický nácvik na dopravním hřišti, d) exkurze (pracoviště dopravní policie, dopravní podnik aj.).</p> <p><i>II) Práce s rodinou</i></p> <p>Formou poskytování informací na rodičovských schůzkách, případně individuální konzultace s rodiči. Za vhodné považujeme poskytnutí informačního materiálu rodičům (více viz odkazy na literaturu) podle způsobu dopravy jejich dítěte do školy.</p> <p><i>III) Práce s osobností dítěte</i></p> <p>Za vhodné považujeme indikaci prostřednictvím pozorování při dopravní výuce (případně na dopravním hřišti), nebo dle rizikových faktorů (uvedených výše) zjištěných při screeningu rizikového chování obecně. Ve výjimečných případech může jít také o informace od policie (přestupky nebo trestné činy).</p> <p>Za nevhodné postupy pro děti na ZŠ považujeme multimediální masové akce založené na prezentaci negativních dopadů (formou zastrašování rizikového chování v dopravě (např. akce The Action).</p>
<p>Kdy, koho a v jakém případě vyrozumět – škála rizik ve vztahu k typům prevence, (rodiče, PPP, OSPOD). Vymezení, kdy už nejde o prevenci, ale represivní opatření – přestupek, trestný čin (informace – Policie ČR/OSPOD).</p>	<p>V oblasti RCH v kontextu dopravy téměř výlučně komunikujeme s rodiči dítěte a domlouváme případné akce orientované na zvýšení kompetencí dítěte v dopravním systému (ideálně dle informací od rodičů, v jakých dopravních situacích se jejich dítě pohybuje). Výjimečně kontaktujeme policii, a to zejména v případě, kdy jsme svědky aktivit dětí, které mohou vést k dopravním nehodám.</p>
<p>Možnosti a limity</p>	<p>Pedagog, pokud má podezření, popř. zkušenost s výrazně rizikovým</p>

<p>pedagoga (doporučení rozvoje duševního zdraví, prevence burnout ...)</p>	<p>chováním žáka, mám možnost konzultovat nápadnosti v chování žáka s výchovným poradcem ve škole, popř. obrátit se na příslušnou ped.psych.poradnu s žádostí o konzultaci, popř. využít možnost supervize.</p>
--	---

Odkazy, literatura

Aby tě auto nepřejelo: prevence dopravních úrazů na 1. stupni ZŠ

Zuzana Zvadová, Stanislav Janoušek

Praha : Státní zdravotní ústav, 2006

Bezpečná cesta do školy

Jitka Heinrichová

Brno : Centrum dopravního výzkumu, 2006

Dávej pozor na auta: dopravní výchova pro 1.–2. třídu

přeložila Blanka Mizerová

Havlíčkův Brod : Fragment, 2004

Dávej pozor na přechodu: dopravní výchova pro 3.–4. třídu

přeložila Blanka Mizerová

Havlíčkův Brod : Fragment, 2004

Děti v dopravním provozu, aneb O klukovi z počítače

Marie Adamovská; ilustrace Edita Plicková

Praha : Rotag, 2004

Dopravní výchova: pro 1. a 2. ročník základní školy

ilustrovala Lenka Frajerová

Praha : BESIP – Ministerstvo dopravy, 2006

Dopravní výchova. Díl 2, Cyklista: Pro 4. a 5. roč. zákl. školy

Josef Votruba; Ilustr. Michal Kocián

Praha : Fortuna, 1993

Dopravní výchova. Díl 1, Chodec

Josef Votruba

Praha: Fortuna, 1992

Dopravní výchova dětí a mládeže jako jeden z pilířů ochrany zdraví a prevence úrazů

Mojmír Stojan et al

Brno : MSD, 2008

Dopravní výchova pro učitele 1. stupně ZŠ

vedoucí autorského kolektivu Mojmir Stojan

Brno : Masarykova univerzita, 2007

Dopravní výchova v RVP pro 2. stupeň ZŠ. Část II.,

Mojmir Stojan et al

Brno : MSD, 2008

Dopravní výchova v RVP pro 2. stupeň ZŠ. Část I.,

Mojmir Stojan et al

Brno : MSD, 2008

Implementace dopravní výchovy do školního vzdělávacího programu

Brno : Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity :

Centrum dopravního výzkumu : MS Press, 2006

Ostravská dopravní školička 2009 = Kid's road safety school of Ostrava 2009

metodika Jarmila Chlopková; ilustrace Lenka Susekárová

Ostrava : Repronis pro společnost

Libor Václavík – Libros, 2009

Škola a zdraví 21: dopravní výchova v RVP pro 1. stupeň ZŠ

Mojmir Stojan et al.

Brno : MSD, 2008

Šupito: bezpečně v silničním provozu: pěšky, na kole nebo na kolečkových bruslích:

dopravní výchova

autor Dean Lewis; ilustrace Florian Schalinski

Praha : Mutabene, 2009

Teorie dopravní výchovy

Lucie Límová

Praha : Karolinum, 2006